

Niko Bartulović: vrtlog ideja i identiteta

SVETLANA ŠEATOVIĆ, SANJA ROIĆ, MARKO M. RADULOVIĆ (ur.)
Beograd: Institut za književnost i umetnost, Univerzitetska
biblioteka “Svetožar Marković”; Zagreb: Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu, Centar za komparativnohistorijske
i interkulturene studije, 2023.

Niko Bartulović: *vrtlog ideja i identiteta* međunarodni je interdisciplinarni zbornik radova nastao kao rezultat istoimenog znanstvenog skupa održanog u Beogradu 17. decembra 2021. i suradnje Instituta za književnost i umetnost u Beogradu (Ođjel “Poetika moderne i savremene srpske književnosti”), Univerzitetske biblioteke “Svetožar Marković” u Beogradu i Centra za komparativnohistorijske i interkulturene studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nakon zbornika *Josip Sibe Miličić: vreme, prostor, sudbine* iz 2018., objavljen je kao druga knjiga u ediciji “Limes”, ediciji interdisciplinarnih proučavanja srpske književnosti 20. stoljeća Instituta za književnost i umetnost, a predstavlja nastavak suradnje spomenutih institucija na istraživanju nedovoljno proučenih i zaboravljenih pisaca koji na različite načine pripadaju i hrvatskom i srpskom kulturnom kontekstu.

U “Uvodnoj reči”, koju potpisuju urednici Svetlana Šeatović, Sanja Roić i Marko M. Radulović, navodi se da je zbornik *Niko Bartulović: vrtlog ideja i identiteta* prva kolektivna monografija posvećena nekoć cijenjenom jugoslavenskom kulturnom radniku koji je nakon Drugog svjetskog rata pao u zaborav. Niko Bartulović (1890. — 1945.) rodio se u Starom Gradu na Hvaru, a bio je pisac, publicist, prevoditelj i društveno angažirani intelektualac čiji je rad obilježila složena i dinamična atmosfera prve polovice 20. stoljeća. Urednici u kratkim crtama iznose podatke o njegovom školovanju u Splitu, Zadru, Pragu i Grazu, trogodišnjem boravku u zatvoru pred početak Prvog svjetskog rata kada je tamnicu dijelio s Ivom Andrićem, upravljanju Narodnim kazalištem u Splitu, članstvu u Organizaciji jugoslavenskih nacionalista, životu u Beogradu, poznanstvima s najcjenjenijim umjetnicima i intelektualcima tog vremena, književnom

stvaralaštvu te aktivnom sudjelovanju u književnom i društvenom životu. Pred kraj Drugoga svjetskog rata, Niku Bartulovića uhitile su u Splitu komunističke vlasti i ubijen je bez presude na putu prema Topuskom gdje ga je čekalo suđenje. O Bartulovićevom burnom životu uokvirenom zatvorskim iskustvima kolale su, nakon rata, neistine i netočnosti od kojih su neke, usprkos novijim istraživanjima, još i danas u upotrebi. Zbornik je stoga i pokušaj da se “istorijska nepravda ispravi”, odnosno da se Bartulovićevom djelu omogući pristup zainteresiranih istraživača koji će ga “nepristrano osvetliti i pravedno oceniti” (10).

Spomenimo ukratko da se Niku Bartulovića smatralo kontroverznim piscem i intelektualcem o čijem su se radu iznosili proturječni sudovi ovisno o gledištu koje su (malobrojni) istraživači zauzimali ne toliko prema njegovom književnom stvaralaštvu koliko prema jugoslavenskom opredjeljenju i članstvu o Orjuni. Primjerice, za Branimira Donata (*Politika hrvatske književnosti i književnost hrvatske politike*, 1998) Bartulović je bio “apologet Orjune i četničke ideologije”; za Čedomira Višnjića, autora pogovora Bartulovićevom romanu *Glas iz gorućeg grma* (2003), bio je “apostol jugoslavenstva” do kraja odan ideji u koju su bile ugrađene “sve prečanske vizije i iluzije”; u *Danima hvarskog kazališta Ivan Bošković* (2014) smatra da bi razloge prešućivanja u književnim povijestima valjalo tražiti prije svega u Bartulovićevim opredjeljenju “za orjunašku, protuhrvatsku radikalno-integralističku ideologiju *monarhističkog jugoslavenstva* i kasniju apologiju četništva”. Čini se da bi se svi dosadašnji istraživači lako složili oko toga da je riječ o jednom od pisaca koje nitko nije svojatao. U povijesnim je pregledima hrvatske i srpske književnosti djelo Nike Bartulovića ostalo bez objektivne valorizacije zbog mahom neknjiževnih razloga, ali je zbog svojih neposrednih veza sa srpskom književnošću i srpsko-hrvatskim kulturnim prostorom uključen u novije preglede književnog stvaralaštva Srba iz Hrvatske Dušana Ivanića (npr. *Književnost Srpske Krajine*, 1998, *Pripovijetka srpskih pisaca iz Hrvatske. Antologija*, 2004). Doda li se ovim krajnostima i to da su u književnim leksikonima gdjekad navedene netočne informacije o godini i okolnostima njegove smrti, postaje jasno da je Niko Bartulović u *vrtlogu ideja i identiteta* ostao *nigdje* zbog toga što je njegovo stvaralaštvo, obilježeno identitetskim mnogostrukostima, nesvodivo na skućene okvire nacionalnih povijesti i nacionalnih književnosti.

Bartulovićev društveni angažman te književni, prevoditeljski i publicistički opus zahtijevali su stoga interdisciplinarni pristup zbog čega su u nastanku zbornika sudjelovali povjesničari, teoretičari i povjesničari književ-

nosti, slavisti i romanisti. Šesnaest znanstvenih studija raspoređeno je u tri tematske cjeline posvećene društveno-političkim okolnostima Bartulovićevog umjetničkog i javnog djelovanja, ključnim temama njegovog književnog stvaralaštva te vezama sa značajnim ličnostima njegovog perioda poput Ive Andrića, Vladimira Čerine, Miloša Crnjanskog i drugih. Četvrti dio zbornika donosi vrijedno svjedočanstvo Bartulovićevog potomka Jurice Škudara s ranije nepoznatim detaljima iz života pisca popraćeno foto-blokom koji sadrži reprodukcije ranije neobjavljenih fotografija iz piščevog privatnog života i njegovih bilješki iz zatvora.

Prva cjelina okuplja pet studija kojima je zajedničko to što nastoje osvijetliti pluralne identitete koji su obilježili Bartulovićevu javno i umjetničko djelovanje s posebnim naglaskom na ideološke elemente njegova opusa koji su bili vezani za članstvo u Orjuni i ideju ujedinjenja Južnih Slavena koju je dosljedno zastupao od rane mladosti. Prvi je rad Dušana Ivanića, "Književni identitet(i) Nike Bartulovića", u kojem autor razmatra kako se Bartulovićevu jugoslavensko nacionalno opredjeljenje odrazilo na njegov politički i književni rad zaključujući da Bartulovićev cjelokupni opus predstavlja primjer povezanosti hrvatske i srpske književnosti kojoj je primjeren okvir za analizu – jugoslavenski. U drugom radu, "Niko Bartulović i dalmatinski intelektualci u osvit Velikog rata", Milan Gulić opisuje društveni i politički kontekst u kojem Bartulović, ali i brojni drugi dalmatinski intelektualci i novinari, odrastaju i formiraju svoje političke svjetonazore. Treći je rad Alda Čavića, "Jugoslavenstvo Nike Bartulovića – posljednja obrana", koji posljednji Bartulovićev roman *Glas iz gorućeg grma*, objavljen tek 2003., čita kao političku oporuku pisca i zaključuje da je jugoslavenstvo razumijevao kao metafizički pojam koji je trasirao cijeli njegov život. Članak "Ideologija i politika Nike Bartulovića 1918–1941." potpisuje Nikola Žutić, a u njemu se analizira Bartulovićevu političku opredjeljenje i objašnjava njegovo sudjelovanje u jugoslavenskim organizacijama. U posljednjem radu ove cjeline, "Niko Bartulović kao urednik *Književnog juga*", Milivoj Nenin bavi se uredničkom politikom časopisa koji su 1918. i 1919. godine uređivali Niko Bartulović, Ivo Andrić, Branko Mašić i Vladimir Ćorović, a u kojem se Bartulović, kao glavni urednik, zalagao se za povezivanje hrvatskih, srpskih i slovenskih pisaca.

Druga cjelina zbornika posvećena je književnom stvaralaštvu Nike Bartulovića, a u užem smislu temama Jadrana, Mediterana i tamnice koji su značajni za razumijevanje njegovog proznog i publicističkog opusa. Cjelinu otvara čla-

nak Svetlane Šeatović, “Niko Bartulović između kontinentalne i mediteranske Evrope”, koji analizira intenzivno spajanje mora i kopna u Bartulovićevom opusu i veze s Ivom Andrićem, Milošem Crnjanskim, Josipom Sibom Miličićem i Vladimirom Čerinom kao model oblikovanja književnog obrasca koji je spajao mediteransko nasljeđe s utjecajima Srednje Europe. Na njega se nadovezuje rad Sanje Roić, “Ideja Jadrana u opusu Nike Bartulovića”, koji promatra Jadransko more kao element kulturnog ujedinjenja i određuje Bartulovićevu prostornu i kulturnu pripadnost u zavičajnoj, hrvatskoj, srpskoj, slovenskoj, a po tematskim interesima i češkoj i talijanskoj, kulturi. U trećem članku, “Mediteranska nadahnuća Nike Bartulovića”, Milan B. Gromović analizira kako Bartulović u *Jadranskoj antologiji* i eseju *More u našoj književnosti* tumači more kao integracijski i stvaralački faktor jugoslavenskog identiteta. Četvrti članak, autora Predraga Petrovića, “*Na prelomu* Nike Bartulovića kao roman jedne generacije”, interpretira Bartulovićev roman *Na prelomu* u autobiografskom ključu smatrajući ga svojevrsnim dokumentom koji govori o tome kako se u Dalmaciji razvijala jugoslavenska ideja. Bartulovićev je život obilježen zatvorskim iskustvima o kojima je ostavio zapise u svojim djelima, a značaj motiva tamnice u njegovom opusu istražuje posljednji članak u ovoj cjelini, “Tamničko iskustvo u Bartulovićevoj prozi”, u kojem Marko M. Radulović tumači Bartulovićeve pripovijetke i roman *Moj prijatelj Tonislav Malvasija*.

U trećoj cjelini okupljeni su znanstveni članci koji istražuju Bartulovićeve veze s umjetnicima i intelektualcima toga vremena, ali i njegove veze s talijanskom i slovenskom književnošću. Gorana Raičević u radu “Niko Bartulović i Miloš Crnjanski: jugoslovenstvo između levice i desnice” uspoređuje kako je jugoslovenstvo s antikomunističkim predznakom odredilo sudbine dvaju pisaca odvevši Crnjanskog u dugogodišnji egzil, a Bartulovića u smrt. U drugom radu, “Ivo Andrić i Niko Bartulović u književnom dijalogu”, Branko M. Vraneš opisuje kako su se životni putevi Bartulovića i Andrića prepleli u tamnicama u Splitu, Šibeniku i Mariboru 1914. i 1915. te kako je poznanstvo rezultiralo književnim razmjenama: od osnivanja časopisa *Književni jug*, Bartulovićevog predgovora Andrićevom *Ex Pontu*, uključivanja Andrićevih stihova u *Jadransku antologiju* do osvrta na zatvorske dane provedene s Andrićem u romanu *Moj prijatelj Tonislav Malvasija*. Treći članak, “Fragmentarni diskurs Ive Andrića i Nike Bartulovića. Razgovori s dušom: Povodom i oko *Ex Ponta*”, potpisuje Aleksandra Paunović koja interpretira Bartulovićev predgovor *Moj razgovor s dušom* Andrićevom *Ex Pontu*. Članak Marije Mitrović, “Niko Bartulović i

slovenačka književnost”, analizira tekstove Nike Bartulovića o slovenskim temama i piscima, ističući Ivana Cankara i Otona Župančiča. Persida Lazarević di Giacomo u radu “Niko Bartulović i Vladimir Čerina” istražuje odnos dvaju pisaca i njihove dodire s talijanskom kulturom, a Bartulovićeve veze s talijanskim jezikom i kulturom tema su i posljednjeg znanstvenog rada u zborniku. Članak Sandre Milanko “Niko Bartulović kao talijanist i književni prevoditelj” analizira Bartulovićeve tekstove o djelima talijanskih autora, predgovor i prijevod Bontempellijevog romana *Sin dviju majki* te ističe Bartulovićev članak *O futurizmu* iz 1914. koji se smatra vrijednim izvorom o recepciji futurizma u Hrvatskoj.

Zbornik dovršava pisano svjedočanstvo Jurice Škudara, Bartulovićevog potomka, koji u tekstu “Nepoznate činjenice o privatnom životu Nike Bartulovića” prenosi priče o Niki koje je slušao od tetke Ane Bartulović, Nikine nećakinje koju je smatrao svojom kćerkom. Tekst pokazuje kako se dinamična atmosfera prve polovice 20. stoljeća odrazila na Bartulovićev obiteljski život, a zbog svoje posvećenosti osobnim detaljima i svojevrsne neposrednosti funkcionira i kao emotivni kontrapunkt poslovično “hladnim” i “ozbiljnim” znanstvenim radovima zastupljenim u prve tri cjeline.

Zbornik *Niko Bartulović: vrtlog ideja i identiteta* vrijedan je suradnički pothvat koji obuhvaća književne, povijesne, biografske i komparativne studije te donosi dosad najcjelovitiji pregled rada i književnog djela Nike Bartulovića. Upoznaje čitatelja s povijesnim kontekstom u kojem djeluje, njegovim književnim opusom i vezama s najznačajnijim piscima i intelektualcima prve polovice 20. stoljeća hvatajući se u koštac s pitanjima i kontroverzama koje i danas prate ovog nedovoljno istraženog pisca bez pretenzije da o njegovim izborima i sudbini donese simplificirane i konačne odgovore. Zbornik obuhvaća širok spektar tema i pristupa koji mogu biti od koristi proučavateljima povijesti međuratnog perioda, južnoslavenskih jezika i književnosti te istraživačima zainteresiranim za proučavanje hrvatsko-srpskih književnih i kulturnih odnosa i opusa umjetnika koji istovremeno pripadaju različitim i međusobno bliskim kulturnim kontekstima.

Sanja Šakić

Arhiv Srba u Hrvatskoj